

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Przyczynek do refleksji nad procesem wydawniczym na przykładzie quebeckich "Dzieci stamtąd" Arlette Cousture w polskim przekładzie

Author: Joanna Warmuzińska-Rogóż

Citation style: Warmuzińska-Rogóż Joanna. (2019). Przyczynek do refleksji nad procesem wydawniczym na przykładzie quebeckich "Dzieci stamtąd" Arlette Cousture w polskim przekładzie. W: J. Lubocha-Kruglik, O. Małysa, G. Wilk (red.), "Przestrzenie przekładu. T. 3" (S. 71-81). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Joanna Warmuzińska-Rogóż
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Przyczynek do refleksji nad procesem wydawniczym na przykładzie quebeckich *Dzieci stamtąd* Arlette Cousture w polskim przekładzie

Pretekstem do refleksji nad specyfiką procesu decyzyjnego oraz, szerzej, procesu wydawniczego dzieła literackiego w przekładzie jest premiera i zakrojona na szeroką skalę (m.in. w czasie Międzynarodowych Targów Książki w Krakowie) promocja polskiego przekładu quebeckiej powieści Arlette Cousture pt. *Dzieci stamtąd* (WAM, 2017). Nim jednak przyjrzymy się bliżej temu przykładowi, prześledźmy pokrótce, jakie czynniki wpływały na dobór powieści rodem z Quebecu, które doczekały się polskiego przekładu. W ten sposób ukażemy kilka prawidłowości, właściwych dla procesu wydawniczego oraz obecności literatury tłumaczonej w kręgu kultury przyjmującej.

1. Od nagród i międzynarodowej sławy do zaistnienia przekładu¹

Jak przekonywał Pierre Bourdieu, „wydawca jest tą osobą, która ma niewyłącznie moc zapewnienia publikacji, to znaczy wprowadzenia tekstu i autora do

¹ O specyfice procesu decyzyjnego w przypadku literatury quebeckiej publikowanej w Polsce szerzej piszę w: J. WARMUZIŃSKA-ROGÓŻ: *Szkice o przekładzie literackim. Literatura rodem z Quebecu w Polsce*. Katowice 2016.

publicznego obiegu”². To do niego należy zatem najważniejsza decyzja, dzięki której dzieło literackie znajdzie się w nowym polu kulturowym i przyczyni do zbudowania mostu między obiema kulturami oraz zaistnienia między nimi dialogu³. Niewątpliwie na pozytywną decyzję wydawcy wpływa znacząco silna pozycja danego dzieła w obrębie kultury rodzimej, w tym fakt docenienia go poprzez przyznanie nagrody literackiej, o czym przekonuje m.in. Francine Bordeleau, pisząc, iż nagrody literackie, „czasem kontestowane, zawsze jednak pożądaną, mają za cel zapewnić o publicznym uznaniu tych, którzy parają się literaturą”⁴. Z kolei James F. English uważa, że nagroda literacka pozwala na kontakt między poszczególnymi uczestnikami pola literackiego: „nagroda spełnia funkcję, którą ekonomiści nazywają »komunikacją«: pozwala różnym graczom na kontakt, dzięki któremu dwustronnie korzystne transakcje mogą (teoretycznie) między nimi zaistnieć”⁵.

Drugim ważnym czynnikiem wydaje się być zjawisko „konsekracji” danego dzieła na arenie międzynarodowej, czyli jego publikacja na różnych rynkach. Nie ulega wątpliwości, że jednym z bardziej znaczących miejsc na mapie wydawniczej przez wiele lat pozostawał Paryż. Elsa Pépin uważa, że „Francja jest atrakcyjnym krajem, nie tylko ze względu na liczebność jej populacji, lecz także dzięki swojej długiej tradycji literackiej i aktywności środowiska wydawniczego”⁶. Badaczka dodaje, że bycie widocznym we Francji przekłada się na możliwość zaistnienia na arenie międzynarodowej. Prawidłowość ta widoczna jest także w przypadku naszego rynku wydawniczego: wiele dzieł literackich, zwłaszcza powieści, doczekało się polskich przekładów właśnie dzięki zainteresowaniu nimi krytyków i wydawców w Paryżu.

Tak było w przypadku pierwszej przetłumaczonej na język polski powieści osadzonej w Kanadzie, *Marii Chapdelaine* Louisa Hémona, która przeszła wspomnianą wcześniej „konsekrację” poprzez premierę jednocześnie w Kanadzie i w Paryżu, w Stanach Zjednoczonych i w Europie (Wielka

² P. BOURDIEU: *Une révolution conservatrice dans l'édition*. „Actes de la recherche en sciences sociales” 1999, 126/127, s. 3. Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszystkie tłumaczenia są mojego autorstwa – J.W.-R.

³ Zob.: E. SKIBIŃSKA: *Seria Pavillons. Domaine de l'Est (Robert Laffont, 1981–2003) jako przykład kreowania przez wydawcę wizerunku literatury przekładanej*. W: *Dystynkcje kulturowe w przekładzie z języka francuskiego na język polski*. Red. A. LEDWINA, K. MODRZEJEWSKA. Opole 2013, s. 25.

⁴ F. BORDELEAU: *Les prix littéraires : l'ère du soupçon*. „Lettres québécoises : la revue de l'actualité littéraire” 1994, n° 75, s. 18.

⁵ Cyt. za: M. IRVINE: *Une occasion de bonheur : le prix Femina de 1947*. W: *L'écho de nos classiques*. „Bonheur d'occasion” et „Two Solitudes”. Red. A. WHITFIELD. Ottawa 2009, s. 62–63.

⁶ E. PÉPIN: *De l'Hexagone au monde entier, une conquête du livre québécois*. „Le libraire. Le bimestriel des librairies indépendantes” 2009. <http://www.libraire.org/articles/sur-le-livre/de-l-hexagone-au-monde-entier-une-conquete-du-livre-quebecois> [dostęp: 25.07.2013].

Brytania, Szwajcaria, Niemcy, Holandia, Szwecja, Hiszpania), a następnie ukazała się w Polsce w przekładzie Stefana Godlewskiego pt. *Marja Chapdelaine – opowiadanie osnute na tle stosunków w Kanadzie francuskiej* (EOS, 1923). Podobnie rzecz się miała z drugą chronologicznie opublikowaną powieścią, *Pierwszą zimą w życiu Emanuela* Marie-Claire Blais (oryg.: *Une saison dans la vie d’Emmanuel*, 1965), która w przekładzie Janusza Rogozińskiego ukazała się nakładem Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” (1970). Nie bez znaczenia był fakt, że Marie-Claire Blais została laureatką prestiżowej nagrody Médicis, przyznanej po raz pierwszy pisarzowi z Quebecu, a opublikowanie jej powieści w Paryżu było sporym wydarzeniem artystycznym. Z kolei Instytut Wydawniczy Pax, wydawca kolejnej quebeckiej powieści opublikowanej w Polsce: *Życie za śmierć* Yves’a Theriault (oryg.: *Agaguk*), sam wyjaśnia na czwartej stronie okładki, że polski przekład ukazał się na fali międzynarodowej sławy dzieła i przekładów, m.in. na języki japoński, niemiecki, włoski, portugalski.

Do grona pisarskich sław uhonorowanych nagrodami należy także Anne Hébert, pisarka i poetka, której doskonała, doceniona przez krytyków i wielokrotnie nagradzana (m.in. przez Akademię Królewską w Belgii [1971]) powieść *Kamouraska* ukazała się także w Polsce w 1992 roku w wydawnictwie Książka i Wiedza w przekładzie Małgorzaty Reginy Grędy pt. *Kamouraska. Miłość i zbrodnia*. Z kolei powieść Dany’ego Laferrière’a *Comment faire l’amour avec un Nègre sans se fatiguer* zawdzięcza swoje zaistnienie w Polsce i druk w 2004 roku w Państwowym Instytucie Wydawniczym (przeł. Jacek Giszczak) zarówno kontrowersyjnemu tytułowi – *Jak bez wysiłku kochać się z Murzynem* – jak i sławie pisarza w samej Kanadzie, ukoronowanej licznymi nagrodami za twórczość, w tym najbardziej prestiżową Nagrodą Gubernatora Generalnego Kanady (2006), oraz w świecie, o czym przypomina wydawnictwo Editions de Boréal, pisząc na swojej stronie internetowej, że „wydawane we Francji w wydawnictwie Grasset książki Dany’ego Laferrière’a przetłumaczone zostały na kilkanaście języków, między innymi na koreański i polski”⁷.

Podobnym kluczem, opartym na międzynarodowej sławie i konsekracji przez środowisko literackie, z pewnością kierowało się wydawnictwo Noir sur Blanc, wydawca powieści *Dziewczynka, która za bardzo lubiła zapalki* Gaëtana Soucy (przeł. Małgorzata Kamińska-Maurugeon). W Quebecu ukazała się ona w roku 1999 (oryg.: *La fille qui aimait trop les allumettes*) i, podobnie jak inne dzieła Soucy, zwróciła uwagę krytyki: znalazła się m.in. w finale Prix Renaudot, otrzymała Prix Ringuet i Grand Public La Presse.

⁷ Strona internetowa wydawnictwa: www.editionsboreal.qc.ca [dostęp: 05.10.2017]. Drugi spolszczony tytuł Laferrière’a to *Smak młodych dziewcząt* (Świat Książki, 2009, przeł. Jacek Giszczak). Oba polskie przekłady łączy nazwisko tłumacza, a jednocześnie dzieli miejsce wydania, co może wskazywać na zaangażowanie samego Giszczaka w proces wydawniczy i osobistą fascynację pisarstwem Laferrière’a. Oryginał powieści *Smak młodych dziewcząt* ukazał się w roku 1992.

Ponadto dzięki zakrojonej na szeroką skalę akcji promocyjnej we Francji w czasie Printemps du Québec w ramach paryskiego Salonu Książki z 1999 roku zainteresowała tamtejsze szerokie grono czytelników, a na arenie międzynarodowej zaistniała dzięki dwunastu przekładom. Na podstawie powyższych przykładów widać wyraźnie, że „konsekracji” dzieła literackiego na ważnym rynku wydawniczym za granicą, na przykład we Francji, po zmianie ustrojowej towarzyszy dodatkowo imperatyw merkantylny: publikacja książki musi być przede wszystkim opłacalna, wydawca to dzisiaj przede wszystkim przedsiębiorca, choć ucieka się on często do owego argumentu związanego z prestiżem, licząc na wzrost sprzedaży⁸.

Co ciekawe, zwłaszcza w przypadku powieści opublikowanych przed zmianą ustroju w Polsce, na decyzję o wyborze lub nie danej powieści bardzo duży wpływ miała także prawdopodobnie tematyka, zgodnie z zasadą zwerbalizowaną przez Paula Bensimona:

wybór do przekładu tego czy innego dzieła, a także decyzja o niętłumaczeniu innych tekstów o podobnej czy wyższej wartości, nie dzieje się – w obrębie przekładu na język rodzimy – koniecznie w oparciu o miejsce, jakie ów tekst zajmuje we własnej kulturze, lecz raczej zgodnie z systemem wartości bądź aspiracji kultury docelowej⁹.

W przypadku interesującej nas literatury quebeckiej takie prawidłowości zauważa Eugenia Sojka. I tak *Maria Chapdelaine* zaistniała w Polsce zapewne po części także dlatego, że głosi ważną rolę wartości katolickich i gloryfikuje rolę rodziny, zgodnie z nurtami dominującymi w międzywojennej Polsce. Zgoła przeciwne motywacje kierowały zapewne wydawcą, zdaniem kanadyjki, w przypadku *Pierwszej zimy w życiu Emanuela*, niezwykle krytycznie przedstawiającej rolę Kościoła katolickiego w społeczeństwie quebeckim, co z pewnością nie było dalekie komunistycznej władzy¹⁰. Pomimo nieuniknionych uproszczeń rozważania Sojki mogą choć częściowo uzasadniać wybory wydawnicze.

⁸ A. SIMONIN: *Le catalogue de l'éditeur, un outil pour l'histoire. L'exemple des Editions de Minuit*. „Vingtième Siècle. Revue d'histoire” 2004, n° 8, s. 121.

⁹ Cyt. za: E. SKIBIŃSKA: *Gabrielle Roy et la Pologne : raisons d'une absence*. W: *L'écho de nos classiques. Bonheur d'occasion et Two solitudes en traduction*. Red. A. WHITFIELD. Ottawa 2009, s. 230.

¹⁰ E. SOJKA: *Czy Kanada nadal „pachnie żywicą”? Literacki obraz Kanady w Polsce (1911–2003)*. W: *Obraz Kanady w Polsce*. Red. M. BUCHHOLTZ. Toruń 2003, s. 214.

2. Przekładowi ambasadorzy

Była już mowa o kluczowej roli wydawcy, który pod wpływem różnych czynników podejmuje decyzję o druku danego dzieła literackiego. Trzeba powiedzieć, że zwłaszcza w przypadku „małych literatur”, a taką niewątpliwie – w rozumieniu tego pojęcia zaproponowanym przez Franza Kafkę¹¹ – jest literatura quebecka, ważną rolę w zapoznaniu ostatecznej instancji, czyli wydawcy, z interesującą pozycją literacką, jest tłumacz, którego Cachin nazywa „dostarczycielem” tekstu, odgrywającym niezwykle rolę w propagowaniu języków „rzadkich”¹².

Wśród tłumaczy, którzy decydują się na zapoznanie czytelników z kręgu kultury przyjmującej z nieznanymi, a wartościowymi dziełami literatury obcej, znajdują się przede wszystkim *consacrants sacrés*, czyli – jak chce Pascale Casanova – osoby związane ze środowiskiem akademickim, które jednocześnie pracują naukowo i zajmują się przekładem¹³. Do nich należy między innymi prof. Krzysztof Jarosz z Instytutu Języków Romańskich i Translatoryki Uniwersytetu Śląskiego, quebecysta i tłumacz, któremu zawdzięczamy polską wersję powieści należącego do nurtu literatury migracyjnej Sergia Kokisa. Jego *Le maître de jeu* (Montreal 1999) ukazał się drukiem w roku 2007 pod tytułem *Mistrz gry* (wydawnictwo Książnica). Powieść „Brazylijczyka pochodzącego z Kanady, autora wielu bestsellerów i laureata licznych nagród literackich” (tekst pochodzi z czwartej strony okładki) należy zatem do nurtu dzieł znanych, nagradzanych i uznanych w środowisku krytyków i wydawców, co zapewne ułatwiło tłumaczowi znalezienie chętnego wydawcy.

O tłumaczach zaangażowanych w propagowanie literatury obcej w kręgu kultury przyjmującej Jerzy Jarniewicz mówi, że są ambasadorami danej kultury, reprezentują bowiem interesy kultury wyjściowej i stawiają sobie za cel zapoznanie z nią swych rodaków¹⁴. Tłumaczką-ambasadorką stała się bez wątpienia magistranka prof. Jarosza, Agnieszka Klimek, dzięki staraniom której na polskim rynku wydawniczym pojawiło się tłumaczenie powieści Louisa Lefebvre’a, *Le collier d’Huracan* (Montreal 1990), finalistki prestiżowego konkursu o nagrodę Gubernatora Generalnego Kanady. *Wyspy Huracana* to efekt fascynacji dawnej studentki Instytutu Filologii Romańskiej Uniwersytetu

¹¹ Por. J. KWATERKO: *Dialogi z Ameryką. O frankofońskiej literaturze w Québecu i na Karaibach*. Kraków 2003, s. 67–68.

¹² M.-F. CACHIN: *La traduction*. Paris 2007, s. 85.

¹³ P. CASANOVA: *Consécration et accumulation de capital littéraire*. „Actes de la recherche en sciences sociales” 2002, n° 144, s. 18.

¹⁴ J. JARNIEWICZ: *Niech nas zobaczą, czyli translatorski coming out*. W: *Tłumacz: służa, pośrednik, twórca*. Red. M. GULAWSKA-GAWKOWSKA, K. HEJWOWSKI, A. SZCZĘŚNY. Warszawa 2012, s. 23.

Śląskiego¹⁵, która najpierw pod kierunkiem prof. Krzysztofa Jarosza przygotowała pracę magisterską poświęconą pisarstwu Lefebvre'a, a następnie, zafascynowana twórczością Kanadyjczyka, postanowiła przetłumaczyć jego powieść na język polski. Następnie sama znalazła wydawcę – Wydawnictwo Marek Derewiecki, które opublikowało przekład w 2008 roku.

Ambasadorem kultury obcej jest także Artur Juchniewicz z Wydawnictwa Diecezjalnego i Drukarni w Sandomierzu, którego bardzo zainteresowała tematyka poruszona we wspomnianej już wcześniej powieści Louisa Hémona *Marii Chapdelaine* z początku dwudziestego wieku, a szczególnie przywiązanie do tradycji i silnie zakorzeniony katolicyzm. Ta osobista fascynacja doprowadziła do opublikowania powieści w nowej wersji w 2012 roku. Książka ukazała się w przekładzie Kingi Rydzewskiej pod tytułem *Dom na polanie. Opowieść o Marii Chapdelaine*. Jest to przykład o tyle wyjątkowy, że w tym wypadku ambasador danej kultury był jednocześnie reprezentantem wydawnictwa, a zatem decydem w procesie wyboru dzieła do przekładu.

3. Arlette Cousture na scenie literackiej Quebecu

Na tym tle niezwykle ciekawie rysuje się przypadek popularnej w Quebecu pisarki Arlette Cousture i jej powieści *Ces enfants d'ailleurs*, która właśnie doczekała się nad Wisłą przekładu. Arlette Cousture znana jest w Quebecu głównie dzięki pisanym z wielką dbałością o szczegóły monumentalnym powieściom – freskom społecznym. Na dobre zadomowiła się na scenie literackiej prowincji dzięki sadze *Les filles de Caleb*, która przyniosła jej zainteresowanie szerokiej publiczności i ogromny sukces finansowy z 287 tysiącami sprzedanych egzemplarzy oraz gronem czytelników liczącym ponad milion osób!¹⁶ *Les filles de Caleb* (t. I : *Le Chant du coq*, 1985, t. II : *Le Cri de l'oiseau blanc*, 1986, Éditions Québec-Amérique) to dwutomowa opowieść o quebeckich kobietach, daleka od wizji, jaka spodobałaby się kanadyjskim feministkom, o czym żartobliwie mówi sama pisarka: „Pisząc *Les filles de Caleb*, powtarzałam sobie, że feministki tego nie polubią. Myślę jednak, że w końcu polubiły”¹⁷. Saga doczekała się niezwykle popularnej i mającej rzesze fanów wersji serialowej według scenariusza

¹⁵ Obecna nazwa: Instytut Języków Romańskich i Translatoryki.

¹⁶ Por. J.-F. CARON: *Adaptation des oeuvres littéraires : vers une nouvelle forme*. „Lettres québécoises” 2012, n° 145: 12–15, s. 13. id.erudit.org/iderudit/66039ac [dostęp: 15.10.2017].

¹⁷ Cyt. za: C. SAVOIE: *Arlette Cousture : Le succès d'une oeuvre qui ne doit rien à l'improvisation*. „Nuit blanche”, n° 68 (1997), s. 37. id.erudit.org/iderudit/21110ac [dostęp: 11.10.2017].

Fernanda Densereau i w reżyserii Jeana Beaudina¹⁸. Véronique Nguyen-Duy i Annie Côté uważają, że już sama powieść jest bardzo filmowa czy wręcz serialowa, co zresztą przyczyniło się zarówno do jej sukcesu wydawniczego, jak i popularności na małym ekranie¹⁹. Po wyemitowaniu serialu telewizyjnego pojawiło się wiele produktów kojarzonych z serią, powstało nawet centrum turystyczne o nazwie inspirowanej powieścią (*Le Village d'Emilie*), a wydawca sprzedał ponad 600 tysięcy egzemplarzy książki.

Cousture to jednak nie tylko autorka monumentalnych sag historycznych²⁰, ale także m.in. nowel, które publikowała na łamach magazynu „*Le Québec littéraire*”, a także sztuk teatralnych dla dzieci oraz bajki *Le rouge et le vert*. Jej przygoda z pisaniem rozpoczęła się od biografii Claude'a Saint-Jeana, *Aussi vrai qu'il y a du soleil derrière les nuages*. Jest także laureatką konkursu na dzieło dramatyczne organizowanego przez Radio Canada (edycja 1979). Największą sławę przyniosło jej jednak opublikowanie monumentalnych *Les filles de Caleb*. W 1987 roku otrzymała tytuł osobowości literackiej, była także dwukrotnie laureatką nagrody publiczności na Targach Książki w Montrealu. W 1998 roku otrzymała tytuł oficera Orderu Kanady, a w 2012 roku została damą Narodowego Orderu Quebecu.

Sukces pisarstwa Cousture może po części wynikać z celu, jaki autorka przypisuje temu, co robi: „Nie mam do przekazania żadnego komunikatu, chcę tylko opowiadać. To, co się dzieje po przeczytaniu powieści, to inna sprawa. Nie chodzi jednak o funkcję społeczną. Jestem przeciwniczką mesjanizmu pod każdą postacią”²¹. Nie chodzi zatem o nachalne moralizowanie ani o nauczanie

¹⁸ O popularności serialu niech świadczy następująca anegdota: w czasie wojny w Zatoce Perskiej w styczniu 1991 roku przerwano emisję serialu ze względu na konieczność nadania specjalnego wydania programu informacyjnego. Bernard Derome przeproszał następnie widzów na falach Radio-Canada, zapewniając, że serial zostanie wyemitowany w innym dogodnym terminie (por. C. SAOUTER: *Le téléroman, art de nouveaux conteurs: formes et influences de récit téléromanesque*. „Recherches sociographiques” 1992, n° 332, s. 259–276. id.erudit.org/iderudit/056693ar [dostęp: 19.09.2017]). Takie „wyróżnienie” oburzyło zresztą samą pisarkę, która uważała za niestosowną podobną troskę o widzów serialu w obliczu wydarzeń w Iraku.

¹⁹ Por. J.-F. CARON: *Adaptation des oeuvres littéraires : vers une nouvelle forme*. „Lettres québécoises” 2012, n° 145, s. 12. id.erudit.org/iderudit/66039ac [dostęp: 15.10.2017].

²⁰ Jeśli mowa o sagach, z którymi autorka *Les filles de Caleb* kojarzona jest jednoznacznie, to sama Cousture mówi z naciskiem, że nie pisze powieści historycznych, lecz teksty osadzone w danej epoce i w danym miejscu, co nie zmienia faktu, że drobiazgowo przygotowuje się do pisania (Cousture w wywiadzie udzielonym H. Marcotte: *Entrevue avec Arlette Cousture*. „Québec français” 1987, n° 68, s. 77. id.erudit.org/iderudit/45081ac [dostęp: 15.10.2017]). Jak podkreśla pisarka, dokumentacja przed rozpoczęciem redagowania *Ces enfants d'ailleurs* zajęła jej niemal dwa lata (por. C. SAVOIE: *Arlette Cousture : Le succès d'une oeuvre qui ne doit rien à l'improvisation*. „Nuit blanche” 1997, n° 68, s. 35. id.erudit.org/iderudit/21110ac [dostęp: 11.10.2017]).

²¹ Cyt. za: C. SAVOIE: *Arlette Cousture : Le succès d'une oeuvre qui ne doit rien à l'improvisation*. „Nuit blanche” 1997, n° 68, s. 36. id.erudit.org/iderudit/21110ac [dostęp: 11.10.2017].

historii, lecz opisywanie tego, co wokół nas może uchodzić za interesujące czy niezwykle. To, co zdaje się być gwarantem powodzenia wśród czytelników, nie znajduje uznania wśród krytyków: twórczość Cousture spotyka się z rezerwą, by nie powiedzieć: niechęcią krytyki, która sytuuje jej powieści w kręgu literatury popularnej, konotując je jednoznacznie negatywnie²². Krytycy zarzucają jej prostotę stylu, który wydaje się właściwy dla tejże literatury popularnej. Pisarka broni się, mówiąc: „To są bardzo trudne do napisania książki, o dużej precyzji, które wymagają ogromnej dyscypliny. W tym względzie podzielam opinię osoby, która powiedziała: »O stylu mówimy, gdy nie widać wysiłku«”²³. Powiedzieć trzeba, że z czasem ostre reakcje krytyki uległy złagodzeniu, na przykład Jean-Éthier Blais, jeden z wpływowych recenzentów literackich, uznał, że skoro powieści Cousture cieszą się tak wielkim powodzeniem wśród czytelników, których trudno uznać za niemądrych, to muszą przedstawiać pewną wartość. Z kolei André Vanasse zauważa, że *Les filles de Caleb* to „w gruncie rzeczy powieść »przewidywalna«, której nie brakuje jednak czaru i która z pewnością zafascynuje niejednego czytelnika”²⁴. Z czasem pisarstwem autorki *Les filles de Caleb* zainteresowali się także badacze, a jej wybrane dzieła znalazły się na liście lektur szkolnych. Zdaniem Roberta Diona, który dostrzega ważny nurt w najnowszej literaturze quebeckiej zbudowany wokół historii, powieść historyczna skierowana do szerszej publiczności, w tym także twórczość Cousture, przy wielu swoich ułomnościach i ograniczeniach, spełnia niezwykle ważną rolę, ukazując losy zbiorowości z punktu widzenia doświadczeń kobiet, czym powinna zająć się także bardziej ambitna powieść historyczna²⁵.

4. *Dzieci stamtąd* tutaj, czyli nowa konfiguracja przekładowych decydentów

Ces Enfants d'ailleurs (t. 1: 1993; t. 2: 1995) to druga saga rodzinna Arlette Cousture. Tym razem czytelnik przenosi się do Krakowa tuż przed wybuchem II wojny światowej, gdzie poznaje rodzinę Pawulskich: ojca Tomasza, profe-

²² Por. C. SAVOIE: *Arlette Cousture : Le succès d'une oeuvre qui ne doit rien à l'improvisation*. „Nuit blanche” 1997, n° 68, s. 37. id.erudit.org/iderudit/21110ac [dostęp: 11.10.2017].

²³ Cyt. za: C. SAVOIE: *Arlette Cousture : Le succès d'une oeuvre qui ne doit rien à l'improvisation*. „Nuit blanche” 1997, n° 68, s. 37. id.erudit.org/iderudit/21110ac [dostęp: 11.10.2017].

²⁴ A. VANASSE: *L'éternel retour à la terre : Les Filles de Caleb d'Arlette Cousture / Ariette Cousture, Les Filles de Caleb*. „Lettres québécoises” 1985, n° 39, s. 25. id.erudit.org/iderudit/40076ac [dostęp: 10.10.2017].

²⁵ R. DION: *Le roman québécois contemporain et l'histoire*. „Québec français” 2015, n° 175, s. 78. id.erudit.org/iderudit/81397ac [dostęp: 05.10.2017].

sora historii na UJ, matkę Zofię, nauczycielkę muzyki, oraz dzieci: Jerzego, Elżbietę i Jana. Wkrótce ich szczęście zostanie zniszczone: Pawulscy będą musieli zmierzyć się z okropnościami wojny. Najstarszy syn, Jerzy, pójdzie na front. Działający w ruchu oporu rodzice zostaną zamordowani, podobnie jak najmłodszy syn, Adam, urodzony już po wybuchu wojny. Elżbieta i Jan znajdują schronienie w Kanadzie, po wojnie dołączy do nich Jerzy. To tam, w Montrealu, a także na równinach Manitoby, rodzeństwo będzie próbowało na nowo ułożyć sobie życie, przeżywając chwile radości, ale także momenty zwątpienia. Powieść została nagrodzona Grand Prix des lectrices et lecteurs du *Journal de Montréal* (1995), doczekała się także dwukrotnie przeniesienia na mały ekran, w 1997 i 2000 roku.

Tłumaczenie dokonane przez Iwonę Badowską, Katarzynę Majcher i Katarzynę Chojnowską mogło ukazać się w Polsce nakładem krakowskiego Wydawnictwa WAM przede wszystkim dzięki zaangażowaniu The Bridge Foundation, organizacji non-profit propagującej ideę „Stop kulturze marnotrawienia”. Fundacja zainicjowała w Polsce zbiórkę makulatury, dochód z tej akcji przeznaczony zaś został na zakup dwóch tysięcy egzemplarzy powieści Arlette Cousture do trzystu czternastu powiatowych bibliotek w Polsce. Akcja propagująca zachowania ekologiczne jest z pewnością ważna dla samej pisarki, która nie po raz pierwszy uczestniczy w tego typu inicjatywie. Niejednokrotnie wykorzystywała swoją popularność po to, by wesprzeć akcję charytatywną, m.in. poświęconą edukacji na temat stwardnienia rozsianego czy problemów dzieci niepełnosprawnych. Jest także członkinią zarządu fundacji Fonds Émilie Bordeleau na Université de Montréal. Za swoją działalność została nagrodzona le Prix d'honneur de l'Alliance des professeurs et professeurs de Montréal.

Premierze książki w Polsce towarzyszy intensywna akcja promocyjna: autorka bierze udział w serii spotkań z czytelnikami, m.in. w Instytucie Francuskim w Warszawie, w Muzeum Emigracji w Gdyni, a także w panelu dyskusyjnym w ramach Międzynarodowych Targów Książki w Krakowie pod hasłem „Arlette Cousture w mozaice literatury quebeckiej”. Premiera książki powiązana jest z 75-leciem polsko-kanadyjskich relacji dyplomatycznych i 150-lecia Kanady. W promocję włączyły się ważne dla propagowania kultury quebeckiej w świecie instytucje: Centre de la Francophonie des Amériques, Association internationale des études québécoises i Conseil des arts et des lettres du Québec. Ambasadorką akcji została Małgorzata Kożuchowska, znana m.in. z serialu *Rodzinka.pl*, czyli polskiej wersji kanadyjskiego formatu *Les Parent*.

Wybór pisarki oraz dzieła, które firmuje akcją fundacji, nie są przypadkowe. Jeśli wrócimy do podstawowych komponentów procesu wydawniczego: „konsekracji” na scenie międzynarodowej, sławy oraz nagród literackich, to Arlette Cousture z pewnością spełnia te kryteria. Oprócz sukcesu wydawniczego w samym Quebecu, który zawdzięcza przede wszystkim sadze *Les filles de Caleb* oraz serialowi telewizyjnemu, ale także sukcesowi powieści i serii telewizyjnej

Ces enfants d'ailleurs, pisarka jest znana także we Francji, gdzie po emisji serialu *Emilie* w latach 1992–1993 sprzedano ponad sto tysięcy egzemplarzy jej książki²⁶.

Skoro przyjrzyć się tradycyjnemu schematowi przedstawiającemu wpływ osób trzecich na zaistnienie przekładu w kręgu kultury przyjmującej, to opisany przypadek będzie ze wszech miar oryginalny. Rzecz jasna, w przypadku *Dzieci stamtąd* to wydawca – jak pisał cytowany na początku Bourdieu – „jest tą osobą, która ma niezwykłą moc zapewnienia publikacji, to znaczy wprowadzenia tekstu i autora do publicznego obiegu”²⁷, niemniej jednak ważną rolę odgrywają tutaj *tiers organisateurs*²⁸, organizatorzy z zewnątrz, w tym przypadku Adam i Margo Koniuszewscy z organizacji non-profit, którzy wybrali powieść Cousture do swojej akcji. Jest to pierwszy tego typu przypadek, jeśli chodzi o obecność literatury quebeckiej w Polsce, i pierwsza tak szeroko zakrojona akcja promocyjna, wpisana także w kontekst powstania Kanady i relacji polsko-kanadyjskich.

²⁶ Véronique Nguyen-Duy i Annie Côté pokazują w swoich badaniach, że powieść Cousture znajdowała się na liście bestsellerów *L'Express* przez siedemnaście tygodni, zrównując się z takimi ważnymi dziełami literatury quebeckiej jak *Pélagie-la-Charrette* Antonine Mailet czy *Les fous de Bassan* Anne Hébert, które swoją pozycję zawdzięczały prestiżowym nagrodom (odpowiednio: przyznaniu Nagrody Goncourtów w 1979 roku i Nagrody Femina w 1982 roku).

²⁷ P. BOURDIEU: *Une révolution...*, s. 3.

²⁸ Korzystam z pojęcia, którego Fraisse używa, by nazwać osoby mające wpływ na kształt antologii złożonej z tłumaczonych tekstów. W moim rozumieniu organizatorzy z zewnątrz to osoby spoza tradycyjnego tandemu: autor – tłumacz, które mają wpływ na wybór i kształt przełożonego dzieła. Por. E. FRAISSE: *Les anthologies en France*. Paris 1997.

Иоанна Вармузиньска-Рогуж

**Размышления над издательским процессом
на примере квебекского романа *Ces enfants d'ailleurs* Арлетт Кустюр
в польском переводе**

Резюме

Автор статьи размышляет о специфике процесса принятия решений, а также, в более широком плане, об особенностях издательского процесса переводного художественного произведения на примере квебекского романа Арлетт Кустюр *Ces enfants d'ailleurs* (в польском переводе – *Dzieci stamtąd*). Перевод мог появиться в Польше главным образом благодаря ангажированности The Bridge Foundation, организации non-profit, продвигающей идею „Stop the culture of waste”. Фонд начал в Польше акцию по сбору макулатуры, доход от которой был предназначен на покупку романа Арлетт Кустюр для двух тысяч библиотек в польских повятах. Выбор произведения был продиктован его тематикой, поскольку писательница описывает судьбы краковской семьи, которая во время Второй мировой войны находит убежище в Канаде. Этот пример довольно типичен для спосо-

ба выбора и издательского процесса художественных текстов из круга «малых литератур», а именно к такой по причине географических размеров принадлежит литература из Квебека. На примере *Ces enfants d'ailleurs* и других произведений квебекской литературы, изданных в Польше, в статье представлены некоторые правила, которыми руководствуются издатели, а также указаны характерные признаки функционирования переводной литературы в принимающей культуре.

Ключевые слова: переводное произведение, Арлетт Кустюр, издательский процесс

Joanna Warmuzińska-Rogóż

**Reflections on the Publishing Process
on the Basis of Polish Translation of the Novel *Ces enfants d'ailleurs*
Arlette Cousture**

Summary

The article is a reflection on the specificity of the decision-making process and, more broadly, the publishing process of the literary work on the basis of the novel *Ces enfants d'ailleurs* Arlette Cousture. Publishing its Polish translation in Poland primarily due to the involvement of The Bridge Foundation, a non-profit organization promoting the idea of "Stop the culture of waste". The Foundation initiated collection of waste paper in Poland, money raised in the campaign was used for the purchasing the two thousand Arlette Cousture's novel for district libraries in Poland. The choice of Cousture's work was influenced by the theme of the novel because the author describes fate of a Cracow family, which during the World War II finds refuge in Canada. This example is very characteristic of selection method and publishing process of literary works belonging to "small literatures". On the basis of *Ces enfants d'ailleurs* and other works of Quebec literature published in Poland, the author shows several characteristics relevant to the publishing process and the presence of literature in translation in the receiving culture.

Key words: literary translation, Arlette Cousture, publishing process